

اول فلسفه اسلامی؛ تقریر نوین ۱

معرفت‌شناسی در فلسفه اسلامی

مجموعه فلسفه اسلامی | ۱۵۷

غفاری، حسین، ۱۳۳۴ -

معرفت‌شناسی در فلسفه اسلامی

نویسنده: حسین غفاری

با همکاری: امیر مازیار

۳۳۴ ص، تهران: حکمت، ۱۳۹۵

شابک: 978-964-244-177-8

فیفا

شناخت (فلسفه اسلامی)

Knowledge, Theory of (Islam)

مازیار، امیر، ۱۳۵۶ -

رده‌بندی کنگره: ۷۱۳۹۵ غ ۸۵/ع BBR۵۵۵

رده‌بندی دیویی: ۱۸۹/۱

شماره کتاب‌شناسی ملی: ۴۶۰۸۹۰۲

انتشارات حکمت

تهران، آمان آباد، ابتدای خیابان ابریحان، شماره ۹۴، کدپستی ۱۳۱۵۶۹۴۱۶۴

تلفن: ۰۲۱۶۶۹۵۰۹۸۷، ۰۶۶۴۱۵۸۷۰، فکس: ۰۶۶۴۰۶۵۰۵

سامان پیام کوتاه: ۰۲۱۶۶۹۵۰۹۸۷

www.hekmat-ins.com

info@hekmat-ins.com

معرفت شناسی در فلسفه اسلامی

مؤلف: حسین غفاری (عضو هیئت علمی گروه فلسفه دانشگاه تهران)

[hafari@ut.ac.ir]

با همکاری: امیر مازیار (عضو هیئت علمی دانشگاه تهران)

چاپ اول: ۱۳۹۵/ش/۱۴۳۸ق

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۴۴-۱۷۷-۸

حروفچینی و صفحه‌آرایی: مؤسسه فرهنگی هنری حکمت

چاپ و صحافی: شرکت چاپ و نشر کیمیاوی حضور

(کلیه حقوق محفوظ و مخصوص ناشر است)

تکثیر، انتشار و بازنویسی این اثر یا قسمتی از آن به هر شیوه (از قبیل چاپ، فتوکپی، الکترونیکی، صوت و تصویر) بدون اجازه مکتوب ناشر ممنوع است و پیگرد قانونی دارد.

قیمت: ۳۳۰۰۰ تومان

فهرست

۱۷	مقدمه
۲۰	۱. فلسفه اسلامی چیست؟
	بخش ۱
	کیات
۳۰	۲. معرفت‌شناسی چیست؟
۳۲	۳. آیا امکان شناخت وجود دارد؟
	(رد شکاکیت)
۳۷	۴. شناخت چیست؟
۳۹	(تعریف معرفت‌شناختی)
۴۵	۵. شناخت چیست؟
۴۷	(تعریف وجودشناختی)

بخش ۲

شناخت حسی

۴۹	۶. چیهستی شناخت حسی (نظریه اضافه و نظریه صور محسوسه)
۵۵	۷. نحوه ایجاد صور محسوسه (نظریه انطباع و نظریه انشاء)
۵۷	۸. مطابقت صور حسی با خارج (۱)

(نظریه تطابق ماهوی و نظریه شبیح)

۹. مطابقت صور حسی با خارج (۲)

(نظریه وجود ذهنی)

۱۰. وقوع خطا در ادراکات حسی

بخش ۳

شناخت عقلی

۱۱. تصورات عقلی (۱)

(مفاهیم کلی)

۱۲. استدلالات عقلی: (۲)

(معقولات ثانیه)

۱۳. قضایای عقلی

(اولیات)

۱۴. استنتاج و استدلال عقلی (۱)

(قیاس)

۱۵. استنتاج و استدلال عقلی (۲)

(استقراء)

۱۶. ماهیت و امکان علوم عقلی محض

بخش ۴

شناخت حضوری

۱۷. علم حضوری (۱)

(چیستی، اهمیت و اعتبار علم حضوری)

۱۸. علم حضوری (۲)

(قلمرو علم حضوری)

فهرست تفصیلی

۱۷	مقدمه
	۱. فلسفه اسلامی چیست؟
۲۳	فلسفه اسلامی واقعی تاریخی
۲۵	ایرادات وارد بر جمع فلسفه و اسلام
۲۷	چگونگی پیوند فلسفه و اسلام
۲۷	فلسفه اسلامی چه نیست
۲۸	فلسفه اسلامی چه است
۲۹	حیث صوری فلسفه: (تعریف فلسفه)
۳۲	حیث مادی فلسفه (محتوای تاریخی و واقعی فلسفه)
۳۵	تأثیر قاطع اندیشه اسلامی بر فلسفه اسلامی
۳۶	۱. تقارب موضوعی دین و فلسفه
۳۶	۲. اعتنای اجابیی و جدی فیلسوفان مسلمان به متون دینی
۳۷	تفاوت فلسفه اسلامی با کلام اسلامی
۴۰	نتیجه
۴۰	برای مطالعه بیشتر

بخش ۱
کلیات

۲. معرفت شناسی چیست؟

مقدمه

تاریخچه معرفت شناسی

مسائل و موضوعات معرفت شناسی

۱. تعریف علم

۲. امکان معرفت

۳. طرق معرفت

۴. انواع معرفت

۵. محدودۀ معرفت

۶. اقسام معرفت

۷. اخلاص معرفت

مواضع بحث عام معرفت شناسی اختی در متون فلسفه اسلامی

منطق

علم النفس

الهیات

برای مطالعه بیشتر

۳. آیا امکان شناخت وجود دارد؟

(رد شکاکیت)

مقدمه

انواع شکاکیت

۱. شک روانی و شک معرفتی

۲. شک روشی و شک حقیقی

۳. شک فراگیر و شک موضعی

دلایل شکاکان

۱. خطاپذیری ادراکات حسی

۲. خطاپذیری حافظه

فهرست تفصیلی ۱۱

- ۶۸ ۳. تعارض و تغییر اقوال عقلا
 ۶۹ پاسخ به شکاکان
 ۶۹ مدعای شکاکان در تناقض با خویش قرار دارد.
 ۷۵ ادراک خطا مستلزم درک امر صحیح است
 ۷۵ اعتمادپذیری قوای حسی ما
 ۷۶ اختلاف احکام عقلا به معنای اختلاف احکام عقل نیست
 ۷۸ برای مطالعه بیشتر

۴. شناخت چیست؟
 (تعریف معرفت‌شناختی)
 ۷۹ مقدمه
 ۸۱ تعریف معیار علم در معرفت‌شناسی ۴. ضرر: باور صادق موجه
 ۸۳ تعریف فیلسوفان اسلامی از «علم» اعتدال لازم مطابق ثابت
 ۸۹ اعتبار این تعریف
 ۸۹ آیا علم منحصر در شناخت یقینی و ضروری است
 ۸۹ ۱. معنای شناخت ضروری
 ۸۹ ۲. درجات یقینی بودن علوم
 ۹۴ برای مطالعه بیشتر

۵. شناخت چیست؟
 (تعریف وجودشناختی)
 ۹۵ مقدمه
 ۹۶ تعریف وجودشناختی علم
 ۹۶ الف. علم «حصول» صورت مدرک نزد مدرک است (ابن سینا)
 ۹۷ اشکالات این نظر
 ۹۸ ۱. حصول صورت شرط لازم علم نیست
 ۹۹ ۲. حصول صورت شرط کافی علم نیست
 ۱۰۲ ۳. تسلسل صور علمی
 ۱۰۳ ب. علم حضور مدرک نزد مدرک است (ملاصدرا)

اتحاد عاقل و معقول

تجرد مدبرک و مدبرک

برای مطالعه بیشتر

بخش ۲

شناخت حسی

۶. چیستی شناخت حسی

(نظریه اضافه و نظریه صورت محسوسه)

مقدمه

تعریف شناخت حسی و اهمیت آن

تحلیل ماهیت ادراک حسی و مؤلفه‌های آن

ادراک مستقیم و ادراک غیرمستقیم

صورت محسوسه چیست؟

دلایل وجود صورت محسوسه

۱. تفاوت حالت علم و ادراک

۲. خطاها و توهمات حسی

۳. ماهیت ادراک

برای مطالعه بیشتر

۷. نحوه ایجاد صور محسوسه

(نظریه انطباع و نظریه انشاء)

مقدمه

۱. نظریه انطباع

دلایل نظریه انطباع

اشکالات وارد بر نظریه انطباع

۱. اشکال مطابقت

۲. اشکال مادی بودن صورت محسوسه

وجود بالقوه صور محسوسه نزد مدبرک در نظریه انطباع

۲. نظریه انشاء

	حل مشکلات نظریه انطباق
	دلایل نظریه انشاء
	جایگاه فرایند فیزیکی ادراک در نظریه انشاء
۱۳۸	برای مطالعه بیشتر
	۸. مطابقت صور حسی با خارج (۱)
	(نظریه تطابق ماهوی و نظریه شیخ)
	مقدمه
۱۳۹	اصل مطابقت
۱۴۰	چگونگی مطابقت صور حسی با خارج
۱۴۴	۱. نظریه تطابق ماهوی
۱۴۴	اشکالات نظریه تطابق ماهوی
۱۴۶	۱. چگونگی ایجاد صورت محسوسه
۱۴۷	۲. شأن وجودی صورت محسوسه
۱۴۸	۲. نظریه شیخ
۱۴۸	اشکال نظریه شیخ
۱۵۱	برای مطالعه بیشتر
	۹. مطابقت صور حسی با خارج (۲)
	(نظریه وجود ذهنی)
	مقدمه
۱۵۴	وجود ذهنی چیست؟
۱۵۴	۱. وجود ذهنی به عنوان امری وجودی
۱۵۴	۲. وجود ذهنی به عنوان تحقق ذهنی ماهیت
	حل اشکالات نظریه تطابق ماهوی
۱۵۷	۱. چگونگی انشاء ماهیات اشیاء در ذهن
۱۵۹	۲. حل مشکل شأن وجودی صورت محسوسه
۱۶۰	۱.۲. راه حل اول: اختلاف حمل
۱۶۲	۲.۲. راه حل: اتحاد عاقل و معقول

- ۱۶۲ بخش تکمیلی: نسبت علم و نفس در فلسفه ملاصدرا
 ۱۶۴ برای مطالعه بیشتر

۱۰. وقوع خطا در ادراکات حسی

مقدمه

- ۱۶۶ چگونگی وقوع خطا در ادراکات حسی
 ۱۶۶ آیا حس خطا نمی‌کند؟
 ۱۶۹ انواع خطاهای حسی
 ۱۶۹ الف. خطاهای ناشی از شیء مدرک
 ۱۷۰ ب. خطاهای ناشی از شرایط ادراک
 ۱۷۰ ج. خطاهای برآمده از قوای ادراکی مدرک
 مسکلات
 ۱. آمدن از وقوع خطا در ادراکات حسی
 ۱۷۲ ۱. سؤال اعتماد بری ادراک حسی
 ۱۷۳ ۲. سؤال بی‌یقین
 ۱۷۴ کیفیات ثانویه و واقع‌نمایی ادراک حسی
 ۱۷۶ آمیختگی تجربه و تفسیر
 ۱۷۹ برای مطالعه بیشتر

۱۱. شناخت عقلی

۱۱. تصورات عقلی (۱)

(مفاهیم کلی)

مقدمه

- ۱۸۳ مراتب شناخت: ادراک حسی، خیالی و عقلی
 ۱۹۰ تصورات عقلی: مفاهیم کلی
 ۱۹۱ چگونگی پیدایش مفاهیم کلی
 ۱۹۲ ۱. نظریه تجرید
 ۱۹۲ ۲. نظریه افاضه
 ۱۹۶ ۳. نظریه مشاهده از دور

۱۹۸	جمع‌بندی: تقریری نو از نظریه انشاء
۱۹۹	برای مطالعه بیشتر

۱۲. تصورات عقلی: (۲)

(معقولات ثانیه)

	مقدمه
۲۰۱	معقولات ثانیه چیستند؟
۲۰۴	چگونگی ایجاد معقولات ثانیه
۲۰۴	۱. نظریه ارباب عقلی
۲۰۹	مسأله اصیل یا اعتباری بودن معقولات ثانیه
۲۱۶	۲. ادراک حضوری
۲۱۹	برای مطالعه بیشتر

۱۳. قضایای عقلی

(اولیات)

	مقدمه
۲۲۲	تفاوت قضایای عقلی و قضایای تجربی
۲۲۳	اولیات
۲۲۵	چگونگی صدق اولیات
۲۲۵	۱. صدق معنایی اولیات
۲۲۷	۲. صدق عقلی اولیات
۲۲۸	وحدت‌گرایی یا کثرت‌گرایی در قضایای عقلی
۲۳۱	نسبت اصل تناقض با دیگر اصول اولی
۲۳۱	اعتبار اصل امتناع تناقض
۲۳۶	برای مطالعه بیشتر

۱۴. استنتاج و استدلال عقلی (۱)

(قیاس)

مقدمه

- ۲۳۷ استنتاج عقلی
 ۲۳۸ استدلال عقلانی
 ۲۳۹ انواع استدلال: قیاس، استقراء، تمثیل
 ۲۴۱ استدلال قیاسی
 ۲۴۲ اعتبار استدلال قیاسی
 ۲۴۳ اشکالات وارد بر استدلال قیاسی
 ۲۴۴ - آیا قیاس مصادره به مطلوب است؟
 ۲۴۵ - آیا قیاس تحصیل حاصل است؟
 ۲۴۷ برای مطالعه بیشتر

۱۵. استنتاج و استدلال عقلی (۲)

- (استقراء)
 ۲۴۹ مقدمه: سؤال استقراء
 ۲۵۱ پاسخ مسأله استقراء در فلسفه اسلامی
 ۲۵۲ تفاوت تجربه و استقراء
 ۲۵۵ چگونگی کشف پیوندی علی ذاتی در مشاهده تجربی
 ۲۵۶ شأن قاعده «اتفاقی»
 ۲۶۰ قیاس مندرج در استدلال تجربی و اعتبار آن
 ۲۶۳ برای مطالعه بیشتر

۱۶. ماهیت و امکان علوم عقلی محض

مقدمه

- ۲۶۵ علوم عقلی و علوم تجربی
 ۲۶۶ پیشینی و پسینی (مانقَدَم و ماناخر)
 ۲۷۰ منشأ صدق احکام پیشینی
 ۲۷۲ کانت و مسأله قضایای ترکیبی پیشینی
 ۲۷۸ امکان و ماهیت علوم عقلی در فلسفه اسلامی: عوارض ذاتی
 تعریف علوم عقلی در فلسفه اسلامی
 عرض ذاتی چیست؟

عرض ذاتی و مسأله علوم پیشینی
برای مطالعه بیشتر

بخش ۴

شناخت حضوری

۱۷. علم حضوری (۱)

(چیستی، اهمیت و اعتبار علم حضوری)

۲۹۱	مقدمه
۲۹۲	علم حضوری چیست
۲۹۶	ویژگی‌های علم حضوری در تمایز با علم حصولی
۲۹۸	اهمیت علم حضوری (حجۃ متکمل گشایی علم حضوری)
۳۰۰	حقیقت خود
۳۰۱	خارجیت
۳۰۲	معقولات ثانیه
۳۰۲	چیستی علم
۳۰۳	اعتبار علم حضوری
۳۰۵	برای مطالعه بیشتر

۱۸. علم حضوری (۲)

(قلمرو علم حضوری)

	مقدمه
۳۰۷	مسأله قلمرو علم حضوری
۳۰۸	ضابطه وجودشناختی علم حضوری
۳۰۹	نظر سهروردی در باب حضوری بودن ادراک حسی
	نقد دلایل سهروردی
۳۱۷	مسأله علم حضوری نفس به بدن
۳۱۸	برای مطالعه بیشتر

مقدمه

یا واهب العقل لك المحامد الی جنابك انتهى المقاصد

بسم الله الرحمن الرحيم

حیات زیستی هر فرد بستگی به تعامل و بهره‌مندی قوای طبیعی او با عوامل زیستی محیط زندگی، همچون آب و هوا، جغرافیا، طبیعی پیرامون وی، دارد؛ همین‌طور حیات روحی و معنوی هر فرد وابسته به تعامل و بهره‌مندی قوای روحی و ذهنی او با محیط اجتماعی و سنت تاریخی و در یک معنای عام فرهنگ جامعه خود است. عوامل تعیین‌کننده سنت‌های فرهنگی متعددند و شاید به تعداد لایه‌های متعدد و حیثیات مختلف نهفته در روح هر انسان باشند مانند معنویت و مذهب، شعر و هنر، و تفکر و عقلانیت. در بین این عوامل تفکر فلسفی و عقلانی نقش ستون‌ها و پایه‌های اصلی بنیاد فرهنگ را داراست به‌طوری‌که هر اندازه

پایه‌ها مستحکم‌تر باشند مقاومت عمارت عظیم فرهنگ در مقابل عوامل مخرب بیرونی و درونی افزون‌تر و عمر و بقای آن خصوصاً در مقابله و تعامل فرهنگ‌های بیگانه و معارض با آن بیشتر و تضمین شده‌تر خواهد بود. ملت‌ها و اقوامی که از تفکر فلسفی و عقلانی قوی‌تری برخوردارند همواره در کشاکش روزگار از ماندگاری و سرافرازی فرهنگی بیشتری بهره‌مندند.

فلسفه اسلامی میراث گران‌قدر عالم اسلام و تشیع است. این فلسفه که ابتدا با ترجمه متون فلسفی یونانی بالیدن آغاز کرد در طی قرون با تأملات و ابداعات فیلسوفان بزرگ اسلامی گسترشی بسیار وسیع‌تر از این خود، به در عمق و چه در طول و عرض مباحث فلسفی، پیدا کرد. دلیل اصلی این، بنا و گستره، به جز وجود نوابغ انسانی کم‌نظیر ایرانی همچون فارابی، ابن سینا، خواجه نصیر، شیخ اشراق و صدرالمതألهین شیرازی، بهره‌مندی از بش‌خوار عظیم حکمت و عرفان در متن اصیل و حیانی عالم اسلام یعنی قرآن کریم و سپس متون آمیخته با حکمت و معرفت ائمه معصومین علیهم السلام تشیع و در رأس آنها امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام است که از عرفان فیلسوفان اسلامی همچون شیخ اشراق با عنوان مطلق «حکیم العرب» نام برده شده است. برخورداری از این منابع اسلامی به همراه گفت‌وگوهای نظام‌مند و طولانی با دیگر حوزه‌های فکری مانند کلام، عرفان، تفسیر و حتی فقه اسلامی موجب پیدایش مکتب مستقل و عمیقی به نام فلسفه اسلامی شد. فلاسفه اسلامی که همواره به متون مقدس اسلامی، به‌ویژه قرآن کریم، به دیده عنایت و عظمت می‌نگریستند در عین حال با دقت و ظرافت و ژرف‌نگری حافظ استقلال مرزهای تفکر عقلانی و استدلالی بودند. بدین‌سان فلسفه اسلامی، فلسفه‌ای است استوار و ریشه‌دار که تفکر

محض عقلی و فلسفی جوهر و محور آن را شکل می‌دهد و نه صورت و ظاهر آن را. البته این فلسفه نیز همچون همهٔ معارف بشری تلاشی است همواره پویا و در حال تکامل و تحول، اگرچه که به علت مددجستن از نور حجت‌های بیرونی و ظاهری که خداوند برای هدایت بشر قرار داده است - یعنی انبیاء و ائمه معصومین علیهم‌السلام - در مسیر رشد و بالندگی دائم خود پیوسته از یک خط تکاملی، که رو به جانب مشرق هدایت باطنی رد، برخوردار است.

آنچه روشن است اینست که قرن‌ها تأمل و دقت‌ورزیدن در مباحث پیچیدهٔ مفهومی و نظری، نه تنها به توسعهٔ فلسفه فراهم آورده است که هر نوع تفکر فلسفی بشری در جهان کنونی بی‌نیاز از رجوع به آن نیست و همچنان و بلکه به مراتب بیش از گذشته می‌توان از آن برای پاسخ‌گویی به بسیاری از پرسش‌های حیاتی کنونی استفاده کرد؛ استفاده‌ای که به دلیل ایجاد بحران‌های قرون اخیر در فرسخت و تزلزل ربنی نیاز به پاسخ‌گویی به آنها بسی جدی‌تر از پاسخ‌گویی به مسائل فقهی و فرعی دربارهٔ دیانت و سازوکارهای معمول زندگی اخلاقی و مذهبی است. با این همه متأسفانه در جامعه امروز ما که کانون انتشاء و انتشار و بسط فلسفه اسلامی در عالم محسوب می‌شود نوعی رکود و ناسرزندگی در فلسفه اسلامی به چشم می‌خورد، به‌طوری که جوانان تحصیل‌کردهٔ ما برای رفع نیازهای فکری خود به نظامات عقلی و اندیشه‌ای، آغوش خود را به سوی بحران‌های فلسفی غرب عالم وجود، باز می‌کنند و گویی در سرزمین تفکر عقلانیت و عشق و معنویت، نسخه‌ای برای مداوای خستگی جان و انضباط جسم خود نمی‌یابند! اینها بیش از هر چیز حاصل مواجههٔ نادرست اصحاب اندیشه و متولیان فرهنگ اسلامی با ذخائر بی‌نظیر فکری خود و غفلت از اهمیت لایه‌های گوناگون تفکر و معنویت در سنت

فرهنگ اسلامی و شیعی و فروهشتن ابعاد گوناگون عرفانی و حکمی این فرهنگ و فروکاستن آنها به لایحه‌های سطحی‌تر همچون فقه و ادب و سیاست است. بی‌آنکه منکر اهمیت و نقش هر کدام از این سطوح بشویم ولی بی‌توجهی به ظرافت‌های موجود در بهره‌گیری از لایه‌ها و سطوح مختلف فرهنگی منجر به گسست از مبانی اصیل سنت فرهنگی خود خواهد شد. البته در مواجهه با سنت تاریخی و فرهنگی نمی‌توان و نباید مغرورانه مدعی جامعیت، کمال و انحصار شد اما باید توجه داشت که هیچ تفکر راستینی گسسته از سنت و نسبت تاریخی خود با آن شکل نمی‌برد.

مفاهیم پرسش‌ها و پاسخ‌های تازه به مشکلات و مسائل کنونی باید از دل زیاده و مفایم عمیق نهفته در سنت عقلانی پیشین ما سر بر آورند. برای مواجهه عقلانی و استدلالی با پرسش‌های نوین به شناخت عمیق مبانی فرهنگی گذشته خود نیازمندیم در غیر این صورت، ثمره آنچه در مواجهه عقلانی و فکری با بیگانه رخ خواهد داد اندیشه‌هایی معلق در هوا و بی‌بنیاد خواهد بود که جاگاهشان در نسبت با تفکر کنونی و همچنین با سنت اصیل فرهنگی جامعه مشخص نخواهد بود؛ مشتی آراء، مقلدانه سطحی چه به صورت فرهنگ خوردن، و چه به صورت تقلیدی مضحک و شیفته‌وار و گاه حتی چاپلوسانه از فرهنگ مغرب‌زمین؛ که ثمر و اثری جز رسوخ و رسوب چهل مساله در جامه تحقیقات و نظریه‌پردازی نخواهد داشت.

پژوهشگر و متفکر دلسوز نسبت به حکمت اسلامی امروز با مشکلاتی جدی روبه‌روست، پاره‌ای از آنها عام‌القولی است و از ثمرات فرهنگ عمل‌گرا و سیاست سودا زده دنیای مدرن است که ما نیز خواه‌وناخواه در سایه شوم و گسترده آن می‌زییم. امروزه دیگر پرداختن به تحقیقات و

مطالعات عمیق و چندین ساله در مباحث پیچیده فلسفی مادام که ثمرات عملی آن به عنوان یک پروژه ملی اجتماعی مشخص نباشد حتی برای مسئولین دلسوز فرهنگی نیز چندان موجه نیست و حداقل واجد شرایط و اولویت بندی های تحقیقات فناورانه محسوب نمی شود، و بالطبع و بالتبع، دانشجویان و طلاب و محققان نیز حوصله مطالعه و مباحثه متونی را که احاطه بر آن مستلزم سال ها ممارست علمی است، در خود نمی یابند. این بی علاقگی و دل زدگی هنگامی موجه تر می شود که متولیان تعلیم و تدریس و تحقق در جامعه اسلامی نیز نمی توانند مباحث گذشته و موجود در متون اصیل فلسفی را با پرسش های کنونی فلسفی در جهان معاصر تطبیق دهند و حتی روح همان پرسش های پیشین را خالص و جدای از قالب های سس ارائه کنند و در نتیجه آموزش فلسفه اسلامی به صورت جدی به صورت حفظ کردن و تونی درمی آید که پس از احاطه بر آنها قابلیت تعامل با نظام فلسفی جهانی را ندارد. باید توجه داشت که منظور فروکاستن اهداف و پرسش های علم فیلسوفان مسلمان به پاره ای مباحث سطحی و بی ریشه معاصر نیست، بلکه در سخن ساختن سؤالات اصیل فلسفی گذشتگان و همخوانی و همسانی آنها با پرسش های اصیل فیلسوفان بزرگ غربی و انسان شناسی های متنوع و جدید و دیگر ابعاد گوناگون زندگی اجتماعی است. در واقع آنچه موجب بحران کنونی فلسفه در جهان معاصر شده تا حدود زیادی، معلول نارسایی ها و عدم کفایت فلسفه های چند قرن پیش جهان در انجام رسالت اصیل فلسفی خود یعنی «علم به اعیان اشیاء به قدر طاقت بشری» بوده است و نتیجه این نارسایی ها در عالم تفکر منجر به فروکاستن غایت حکمت از علم به احوال موجود مطلق به «پالایش ابهامات زبانی» و خدمتگزاری علوم تحصیلی و سیطره تفکر کمی بر بنیاد اندیشه بشر گردیده است.